

In memoriam

Veera Pino-Gubin 26. juuni 1925 – 29. juuni 2015

*Kui elänu ks viil üte aas'taka,
kulla viil mõnõ kuukõsõ
sis mi viil kõnõlda saanu
mõnõ saanu sis sõna mõistõlla.*

Need itkusõnad on Veera ise kirja pannud. Nagu itkejal, ei tulnud ega tule ka meil, Veera kunagistel kolleegidel, enam võimalust temaga kõnelda. Meil on vaid võimalus meenutada.

Veera elukangas lõigati telgedelt maha kolm päeva pärast 90. sünnipäeva. Pikk iga, mille lõpp oli paraku küll mitmetest tervisehädadest tumestatud. Aga heidame parem pilgu lootusrikkale algusele, meenutame aastaid, mille jooksul ta jõudis teha nii palju jääva väärtusega tööd. Kui palju ja mida just, sellest annavad täpset teavet bibliograafiad, mis jäävad kättesaadavaks kõigile. Mina tahan siin värskelt pärast Veera lahkumist meenutada neid seiku, mis on minule sügavamalt muljet avaldanud. Arvesse lähevad nii tööd kui ka puhtisiklikud mälestused. Viimaste hulgas on minu ja Veera enese omi, mis ta on kunagi jaganud.

Alguses oleme me teadagi kõik lapsed. Veera lapsepõlvkodu ei olnud tavaline eesti praeguseks vanima, juba lahkuva põlvkonna folkloristi kodu. See paiknes Setumaal, kus teadagi valitses teistsugune elulaad kui juba modernismiajastusse astunud muus Eesti vabariigis. Setumaal kestis veel traditsiooniline suuline kultuur, ülirikkalik, värvikas ja võimas. Aga selge see, et kõigile pole kunagi ega kusagil võrdset vaimuandeid ja vaimseid huvisid jagatud. Veera vanemate lapserohke perekond kuulus selles osas rikkamate hulka.

Veera ema oli suurepärase rahvaluuletundja (teame seda tänu tütre tööle) kõigi žanrite osas, aga paistab, et tema kui harda ortodoksi silmis oli olulisem ja esiletõstmist, st edasiandmist väärt kõik see, mis ühendus kõikehõlmava usulise ilmavaatega. Samas ei olnud ema ega isa suletud ka uue ajastu uute võimaluste suhtes. Niipalju oli igatahes selgelt määratud Veera sünniajaks juba seaduse poolt, et iga laps pidi kooli (st algkooli) minema. Gümnaasiumi minek eeldas aga juba väga suurt tahtmist ja andekust, mis võimaldas õppemaksust vabastamist. Veeral jagus mõlemat. Aga ta ei rahuldunud juba õige noorukesena sellega, et ise haridust saada. Õde Nasta meenutas, kuidas Veera tedagi oma stipendiumi varal koolitas. Mulle paistis, et Nasta ja viimase poeg Jüri jäidki Veerale eriti südamelähedasteks. Õde Nasta olevat olnud nende tumedapäises

peres ainuke heledajuukseline – ja muidugi tahtis ta sarnaneda õdede-vendadega. Nii-siis meelitati teda Veera jutu järgi: “Kui sa hää laps oled, siis lähuvad sinu juuksed ka mustaks. Näe, ongi juba natuke tumedamad!”

Veera ei olnud kuigi suur välitöödel käija – see sõltus muuseas ka asjaolust, et tookordses Keele ja Kirjanduse Instituudi rahvaluulesektoris polnudki kogumistöö prioriteetne, see oli jäetud Eesti Rahvaluule Arhiivi, tookordse nimega ENSV TA Fr. R. Kreutzwaldi nimelise Kirjandusmuuseumi rahvaluule osakonna ülesandeks.

Ometi on kullaarvulised need leheküljed setu pärimust, mis Veera on kirja pannud, eriti puudutab see tema emalt üleskirjutatud. Siiski on Veera kogunud ka mujalt ja minul oli rõõm teha seda koos temaga Karula kandis. Kord sattusime kahekesi ühe perenaise juurde, kelle leidsime kodulähedaselt heinamaalt koos talle appi tulnud lähikonnas elava õega. Mõlemad osutusid nii ülevoolavalt jutukaks, et meil ei õnnestunud peale kõige napima enesetutvustuse juttu kuidagi rahvaluule radadele viia. Õeksed jagasid oma argimuresid, täiskasvanud laste pereprobleeme, naabruskonna tähtsamaid juhtumisi jne – ja see ebavõrdsus: meie tummadena kuulamas, teised rääkimas, ajas mulle lõpuks naeru peale. Selle varjamiseks haarasin reha ja hakkasin riisuma. Üks õdedest kinnistus püsivalt Veera külge, teine tuli vahetevahel minu juurde, siis aga pöördus hüüatusega “Võeh provvakõnõ!” taas Veera juurde.

Kui me lõpuks lahkusime ilma ühegi kirjapandud või lindistatud palata, ütles Veera mulle: “Neid õdesid oleks pidanud helifilmima ja siis seda demonstreerima eestlase enessesulgunud iseloomu näitena.” Niisugune vaikne ja vaimukas oli Veera huumorimeel.

See Karulas olek on jäänud üldse toredana meelde. Ilmad olid tõeliselt suvised ja lõpus liitus meiega Veera abikaasa, kes viis meid autoga mõne muistise juurde, kuhu me jalameestena poleks ulatanud.

Veera tähtsamad uurimisteemad olid regilaul ja folkloristika historiograafia. Ta oli osaline selliste väljaannete koostamisel, nagu *Kalevipoja* tekstikriitiline väljaanne ja mitmeköiteline *Eesti rahvalaulude antoloogia* (toimetaja Ülo Tedre). Mäletan, kuidas esimese puhul tundsin, ise alles sootuks rumal folkloristihakatis, selget aukartust. Tõepoolest, kuidas küll suutis Veera tuvastada viimsegi rahvalauluvärsi, isegi poolvärsi Kreutzwaldi eeposes? Töö, mis tänapäeval oleks kergesti tehtav andmebaaside najal, tugines tookord ju puhtalt inimhälule.

Historiograafia alal suutis Veera arhiivimaterjalidest leida vastused mõnelegi raskele küsimusele, sealhulgas neile, mida polnud märgatud küsidagi. Tema deviis oli: “Arhiivid on täis leidmist!” Hoolsale arhiivitööle tugines ka üks minu arvates suurepärasemaid artikleid Jakob Hurda kaastöölisest Leena Kasest. Selle ilmumise ajaks olin juba paar-kümmend aastat jutustanud arhiivi külastajaile lihtsast talutüdrukust, kes suutis kirja panna – ja kui kauni käekirjaga veel! – suurepärase kogu Mulgimaa regilaule. Veera artikkel avas selle lihtsustatud pildi taga peituvat.

Kõik, mis Veera tegi, oli tehtud põhjalikult. Suur kiirus ei saanud sellega käsikäes käia, seda mõistsid ka vahel kärsituks muutunud kolleegid.

Nüüdseks on setu teema väga esile tõstetud. Kaitstud on ridamisi väitekirju, ilmunud raamatuid, heliplaate, filme. Ei, ma pole sugugi arvamusel, et setu teemadega tohiks tegelda ainult setud, või et setu päritolu uurijad peaksid ainult oma pärimusega tegelema, aga mul on südamest kahju, et omaaegsete olude ja teadustöö planeerijate tõttu jäi suuresti realiseerimata Veera potentsiaal. Võib ju mängida oletusega, et ajaloo teist-

suguse kulu puhul oleks Oskar Loorits, kes tundis teadupärast suurt huvi ortodoksse pärimuse vastu, Veera juba üliõpilasena kaasanud oma uuringutesse. Aga tegelikult läks nii, et kui Veera oli läbi vahelduvate okupatsioonide Petseri gümnaasiumi lõpetanud, siirdus O. Loorits pagulusse.

Ega setu pärimuse jäädvustamise vallast palju rohkem nimetada olegi kui koos Vaike Sarvega koostatud väljaanne *Setu surnuithud* I–II ja mõned artiklid. Aga need ilmutavad sellist asjatundmist, mis on tulnud peaaegu liialdamata koos emapiimaga, koos emakeelega – ja *nota bene!* Veera kodus kõneldi *maavärki*, tema emakeel oli *maakiil* –, lapsepõlvest peale nähtu-kuulduga.

Kord umbes veerand sajandit tagasi oli meil Veeraga pikk ja mõtlik jutuajamine Jakob Hurdast ja temaga seoses peaaegu paratamatult usuasjadestki. Ühel hetkel pidas Veera pausi ja ütles seejärel: “Minul olid ju ka lapsepõlves kõik värvid peas, aga nüüd on nad ununenud!” Ta häälest kostis hämmeldusega segatud kurbus.

See oli siis, veerand sajandit tagasi. Aga ma usun, et ühel hetkel tulid need kõik meelde ja jäid nüüd juba igaveseks.

Viimaseks olgugi ühe Veera emalt kirja pandud värsikese lõpp:

*Issänd Jummal, Jumala poig
Jääku' s'ool üül nink pääväl
mu süäme sisse. Aamõn!*

Kristi Salve